

Kartenos apylinkių koplytėlės

Ilona Burinskaitė

Vytauto Didžiojo universitetas

Medinių koplytelių architektūrą Lietuvoje įprasta sieti su Žemaitijos kraštovaizdžiu, kadangi dauguma šių stovėjusių ar tebestovinčių pastatelių priklauso būtent šiam regionui. XIX a. pabaigoje–XX a. I pusėje medinės koplytėlės labiausiai buvo paplitusios Kretingos, Mažeikių, Plungės, Skuodo, Šilalės, Telšių, šiek tiek mažiau – Akmenės, Kelmės, Klaipėdos, Šiaulių, Tauragės rajonuose. Gausaus jų paplitimo rytinė riba siekė Radviliškį. Minėtuose rajonuose žinomų medinių koplytelių kiekis įvairavo nuo kelių dešimčių iki daugiau nei dviejų šimtų vienetų (Akmenės r. – 33; Klaipėdos – 52; Plungės – 235; Skuodo – 134; Šiaulių – 30; Telšių – 122). Kretingos rajonas yra vienas tų, kuriuose koplytėlės buvo paplitusios labiausiai. Turimais duomenimis,

šiam krašte praeitame šimtmetyje buvo žinomos 204 medinės koplytėlės, iš kurių 53 priklausė buvusiam Kartenos valsčiui¹. Nemažai šių statinėlių sunyko savaime ar buvo sunaikinti, liko tik nuotraukose ir senų žmonių prisiminimuose. Šis tas buvo išsaugota, dažniausiai nuo gausybės remontų ir atnaujinimų pakitusiu pavidalu; kai kas atstatyta – imituojant buvusias architektūrines formas ar suteikiant pastatui visai naują išvaizdą. 2002 m. rugpjūčio mėnesį vykusioje „Versmės“ leidyklos organizuotoje ekspedicijoje (vadovas istorikas Virginius Jocys) buvo siekta apžvelgti šio palikimo likučius, surinkti duomenis apie senąsias ir naujas Kartenos valsčiaus koplytėles. Nufotografuoti 35 paminklai, kurių duomenys buvo žinomi iš archyvinių šaltinių ar surinkti vietoje. Straipsnio autorė labai dėkinga visiems, padėjusiems apilankyti didžiąją dalį Kartenos, Kūlupėnų ir Žalgirio seniūnijų koplytelių, taip pat paminklų savininkams, noriai ro-džiusiems savo sodybų paminklus ir pasakojusiems jų statybos istorijas; ypatingą padėką autorė norėtų pareikšti is-

1 pav. Stebuklinga koplytėlė su Marijos Sopulingosios skulptūra prie Jono Kentros ūkio (XX a. pr.). Kretingos r., Žalgirio apyl., Budrių k. KKM, IF 1455. 1966 m. J. Mickevičiaus nuotr.

¹ Autorė rėmėsi 2002 m. *Lietuvos dailės muziejaus Liaudies meno skyriaus* (toliau – LDM), *Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus* (LII), *Lietuvos nacionalinio muziejaus Ikonografijos skyriaus* (LNM), *M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Liaudies meno skyriaus* (ČDM), *Šiaulių „Aušros“ muziejaus* (ŠAM) fototekose sukauptą medžiaga.

torikui Juliiui Kanarskui, leidusiam pasinaudoti unikalia ikonografinė medžiaga, sukaupta Kretingos kraštotyros muziejaus fonduose.

Šio straipsnio tikslas – remiantis sukaupta archyvine ikonografinė medžiaga ir lauko tyrimų metu surinktais duomenimis palyginti senąsias bei naujas buvusio Kartenos valsčiaus koplytėles. Siekiama ne tik aptarti koplytėlių statymo intencijas, apibūdinti architektūrą, pristatyti jose paplitusių skulptūrų siužetus, bet ir atskleisti šios rūšies paminklų statymo tradicijos kaitos bruožus Kartenos valsčiuje XIX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje.

Lietuvos koplytėlių architektūrą straipsnio autorė yra aprašiusi šiai temai skir-tame straipsnyje². Kai kurie temos aspektai gvildinami remiantis memorialinių pa-minklų tyrinėtojų Akvilės Mikėnaitės, Vacio Miliiaus, Alės Počiulpaitės, Skaidrės Ur-bonienės straipsniais³. Koplytėlių ir jų skulptūrų metrika tikslinama naudojantis kul-tūros paminklų sąrašais ir Igno Končiaus surinktos medžiagos publikacijomis⁴.

Koplytėlių statymo priežastys. Vietos ir siužetų parinkimas

Memorialiniai paminklai žymėdavo gyvenviečių ribas, buvo statomi sodybose, pakelėse ir kryžkelėse, prie tiltų ar vandens telkinių, laukuose, miškuose, kapinėse, šventoriuose, miestelių, kaimų gatvėse bei aikštėse. Vietos jiems statyti būdavo pa-renkamos ne atsitiktinai. Jos išsiskyrė savo gamtine aplinka – kalneliais, daubomis, staigiais kelių vingiais, šaltiniais ir upeliais, augalotais medžiais, neretai buvo pa-ženklintos tragiškai ar laimingai pasibaigusiu įvykiu, paslaptingu nutikimu, „stebuk-lų“. Todėl tokiose vietose pastatyti paminklai ir juose stovinčios skulptūros dažnai buvo laikomos šventomis, jiems suteikiama stebuklingų galių. Pasakojama, kad to-kiomis galiomis pasižymėjusi Jono Kentros ūkio koplytėlė su Marijos Sopulingosios skulptūrele (Budrių k., Žalgirio sen.), ku-ri, dvare kilus gaisrui, nesudegė⁵; gydan-čių galių turinčia laikoma ir Laumalių kaimo senkapiuose stovinti koplytėlė; ste-buklinga – Kūlupėnų kaimo pakraštyje stovinčios koplytėlės Lurdo Marijos skulptūra (sav. M. Venskienė). Minima, kad ši koplytėlė nepaprasta, nes stovė-jusi buvusių nepastatytos bažnyčios pa-matų vietoje, vėliau perkelta arčiau sody-bos. Pasakojama, kad žmonės esą matę šalia jos sklindančią šviesą. Į joje stovin-čią Marijos skulptūrą kreipiamasi darant įvairius apžadus. Tuomet jai dovanoja-mos dovanos – karoliai, rožiniai. Prašant sveikatos, skulptūra puošiama kaspinais, minimas atvejis, kai, šventąją papuošus baltu kaspinu, pasveiko sunkiai sirgęs vai-kas. Tikima, kad šventoji apsaugo nuo nelaimių šalia koplytėlės einanti kelią⁶.

² Burinskaitė I. Lietuvių liaudies medinės koply-tėlės, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2000, t. 16, p. 299–345.

³ Milius V. Lietuvių kryžių ir koplytėlių statymo priežastys, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos su-važiavimo darbai*, Vilnius, 1995, t. 15, p. 294–302; Mikėnaitė A. Lietuvių liaudies tradicinė skulp-tūra, *Liaudies kultūra*, 1995, nr. 1, p. 5–17; Po-čiulpaitė A. Tautodailės siužetai, personažai, jų vaizdavimas, *Liaudies kultūra*, 1992, nr. 3, p. 43–46; Urbonienė S. Švč. Mergelė Marija tradicinė-je lietuvių liaudies skulptūroje ir papročiuose, *Liau-dies kultūra*, 1998, nr. 4, p. 25–34; Urbonienė S. Tradicinės lietuvių liaudies skulptūros siužetų pasi-skirstymas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos me-trashtis*, Vilnius, 2002, t. 21, p. 107–126.

⁴ Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas, Vilnius, 1973, p. 659–673; Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašas, d. 2, Vilnius, 1993, p. 438–441; Končius I. Žemaičių padangės kryžių ir koply-tėlių statistika, *Soter*, 1934, nr. 2, p. 143–168.

⁵ Pasakojo Zofija Lukauskienė, 79 m., gyv. Bud-rių k. Užrašė Ilona Burinskaitė 2002 m. LII, b. 2222, apr. 49, p. 25.

⁶ Pasakojo Magdalena Venskienė, 68 m., gyv. Kū-lupėnų k. Užrašė Ilona Burinskaitė 2002 m. LII, b. 2222, apr. 52, p. 27.

Paminklų atsiradimas tam tikroje vietoje buvo susijęs su šeimos, bendruomenės ar visuomenės kasdienio gyvenimo ir istoriniais įvykiais, palikusiais mažesnę ar didesnę pėdsaką. Kryžių ar koplytėlę statė ištikus nelaimei ar jai aplenkus, aplankius džiaugsmui ar sėkmei asmeniniame gyvenime, ūkio reikaluose ar tikintis tų dalykų sulaukti. Kryžiui ar koplytėlei pavedama namų ir jų ūkio, laukų globa, šeimos ir asmens gerovės saugojimas, mirusiųjų atminimo pagerbimas. Jie statyti taip pat ir darant apžadus, tikintis slaptų vilčių ir svajonių išsipildymo⁷.

Daugelis senųjų paminklų atsiradimo istorijų bėgant laikui buvo užmirštos, tačiau statybos intenciją būdavo galima suprasti remiantis juose įkurdintų šventųjų skulptūrėlių siužetais: Jonas Nepomukas – dažniausiai buvo statomas prie vandens telkinių ir saugojo nuo vandenyje galinčių įvykti nelaimių; šv. Izidoriui pavedami laukai, derlius; šv. Rokas globojo kelius ir keliautojus, padėjo nepaklysti miškuose, be to, jis buvo žinomas kaip kūno ir širdies žaizdų gydytojas⁸. Sodybų paminkluose statytos šeima (šv. Ona, šv. Antanas, šv. Juozapas, Švč. Mergelė Marija), jos narių sveikatą (šv. Barbora, šv. Rokas, šv. Jonas Krikštytojas, šv. Kazimieras), pastatus, ūkio gerovę ir gyvulius (šv. Jurgis, šv. Pranciškus, šv. Agota, šv. Florijonas) globojančių šventųjų skulptūros. Kapinėse vyravo Pietos, Marijos Sopulingosios, Nukryžiuotojo, Rūpintojėlio, Jėzaus Nazariečio ir kiti siužetai, išreiškiantys skausmą dėl mirusių artimųjų, jų atminimą bei užtikrinantys laimingą pomirtinį gyvenimą⁹. Tačiau tai yra labai apibendrintas vaizdas, kadangi neretai vienam ar kitam šventajam galėjo būti suteikiama papildomų galių, o su skulptūros siužeto parinkimu siejamos tik ją pa- stačiusiam asmeniui žinomos svajonės ir viltys.

XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje koplytėlių statymo tradicijoje pastebėtas paminklų statymo vietos, intencijos ir ją išreiškiančio siužeto ryšio nykimas. Koplytėlių statymo priežastys nėra labai įvairios: koplytėlės šalia sodybų pastatytos tėvams atminti (Žadeikių k. 1995 m., sav. S. Vaizbonienė; Kartenos mstl. 1991 m., sav. A. Tamošaitienė ir A. Danilevičienė), dėkojant Dievui už suteiktą sveikatą, apsaugą nuo nelaimės (Aleksandravo k. 2001 m., sav. Z. Šimkus; Kartenos mstl. 1999 m., sav. A. Viluckienė). Paminklo atsiradimo idėja kartais paaiškinama gana paprastai, nesuteikiant pastatui ar jame esančiai skulptūrai gilesnės prasmės¹⁰. Tuomet sakoma, kad ją pastatydinti paskatino paprasčiausias noras turėti tokios rūšies paminklą, siekimas neatsilikti nuo kaimynų (Aleksandravo k.) ar troškimas suteikti tinkamą prieglobstį išsaugotoms senosioms (Dauginčių k. apie 1980 m., sav. P. Šiaulienė) bei padovanotoms naujoms šventųjų statulėlėms (Aleksandravo k. 1999 m., sav. S. Gaudiešienė). Kaip koplytėlės statydinimo priežastis neretai minimas paminklą pasistatyti paskatinęs gilus tikėjimas (Aleksandravo k. 1990 m., sav. D. Joneckienė; Kartenos mstl. 1999 m., sav. A. Viluckienė; Kartenos mstl. 1989 m., sav. A. ir B. Rudeliai), akcentuojamas jaukumas, ramybė ir šiluma, kurią sodybos aplinkai suteikia tokio pastatėlio buvimas: „At- ruoda netušti nama, kap pilni nama“¹¹.

⁷ Milius V. Lietuvių kryžių ir koplytėlių statymo priežastys, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, Vilnius, 1995, t. 15, p. 295–301.

⁸ Počiulpaite A. Tautodailės siužetai, personažai, jų vaizdavimas, *Liaudies kultūra*, 1992, nr. 3, p. 44–45.

⁹ Urbonienė S. Tradicinės lietuvių liaudies skulptūros siužetų pasiskirstymas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2002, t. XXI, p. 107–126.

¹⁰ Burinskaitė I. Koplytėlės, *LII*, b. 2222, apr. 27–44, p. 13–21.

¹¹ Pasakojo Valerija Domarkienė, 73 m., gyv. Aleksandravo k. Užrašė Ilona Burinskaitė 2002 m. *LII*, b. 2222, apr. 28, p. 13.

Kartenos apylinkėse 1980–2001 m. pastatytose koplytėlėse skulptūrų siužetų įvairovė nedidelė. Padėka už suteiktą sveikatą, patirtas malones, namų ir šeimos gerovės apsauga tradiciškai patikima Švč. Mergelei Marijai, rūpesčiai, patirtas skausmas išreiškiamas Rūpintojėlio, Nukryžiuotojo Kristaus figūra. Naujuose ir senųjų vietoje atstatytuose paminkluose vyrauja gipsinės Marijos Maloningosios, Lurdo Marijos ir Marijos su kūdikiu statulėlės, pastatomas vienas kitas medinis Rūpintojėlis. Kartenoje, Plungės gatvėje, prie sodybos esančioje koplytėlėje stovi nauja medinė šv. Kazimiero skulptūra. Ji, savininkės žodžiais tariant, skirta „Globoti visą Lietuvą“¹².

Galima pažymėti, kad naujosios koplytėlės daugiausia išskyla individualių sodybų aplinkoje, kaip atskirų šeimų statiniai, tačiau neužmirštami ir anksčiau valsčiaus apylinkėse pastatyti ar stovėję paminklai. Išlikusios senosios koplytėlės prižiūrimos, remontuojamos, vietoje sunykusių stengiamasi pastatyti naujas (Lau-malės, Prystovų, Raguviškių senkapiai; Mikoliškių kapinės; Sauserių, Rubulių k.). Tokiu būdu šiek tiek praplečiamas jų paplitimas įvairesnėje aplinkoje: pakelėse, kryžkelėse, senkapiuose. Stengiamasi išlaikyti ne tik senąją šių paminklų vietą, bet kai kada ir panašią į buvusią išvaizdą. Tačiau kai kurių koplytelių atminimas jau, deja, saugomas tik senesnių žmonių atmintyje ir nuotraukose (*Asteikių*¹³ k., buv. Budrių sodybos; *Budrių* k., buv. J. Kentros ūkio (1 pav.); *Raguviškių* k., buv. Bražinskų; *Žutautų* k. (16 pav.); *Kačaičių* k., *Vėlaičių* k. koplytėlės)¹⁴.

Analizuojant Kartenos valsčiuje XIX a. pabaigoje–XX a. I pusėje statytose koplytėlėse paplitusius skulptūrų siužetus paaiškėjo, kad jų būta gana įvairių: apie 10 skirtingų tipažų neskaidant atskiromis temomis Marijos ir Kristaus pavaizdavimų. Tačiau labiausiai buvo paplitę įvairūs Švč. Mergelės Marijos atvaizdai. Tai Marijos Maloningosios ir Marijos, pamynusios žaltį arba Nekaltai Pradėtosios (*Asteikių* k., buv. S. Macienės sodyba; *Kūlupėnų–Medsėdžių* k., buv. O. Pleibienės sodyba; *Sauserių* k., buv. Latakų sodyba; *Grabšyčių*, *Nausodžio*, *Rubulių*, *Vėlaičių*, *Žutautų* k.; *Dauginčių*, *Gaudučių*, *Laumalės*, *Raguviškių* senkapiai; *Mikoliškių* kapinės)¹⁵, Sopolingosios Dievo Motinos (*Anužių*, *Asteikių*, *Gaudučių*, *Laumalės*, *Raguviškių* senkapiai; *Budrių* k., buv. J. Kentros ūkis; *Dauginčių*, *Nausodžio*, *Sauserių* k.; *Kartenos* kapinės)¹⁶, Pietos (*Raguviškių* k., buv. P. Bražinskienės koplytėlė; Dau-

¹²Pasakojų Agrafina Viluckienė, 72 m., gyv. Kartenos mstl. Koplytėlės (1994 m.) autorius Antanas Rudelis, gyv. Kartenoje. Užrašė Ilona Burinskaitė 2002 m. *LII*, b. 2222, apr. 39, p. 18.

¹³Neišlikusios koplytėlės ir jų skulptūros tekste žymimos kursyvu.

¹⁴*Asteikių* k. *KKM*, GEK 20693-4; *Budrių* k. *LNM*, E 19895, 1935 m. I. Končiaus nuotr.; *Kačaičių* k. *KKM*, 1991 m. J. Kanarsko nuotr.; *Raguviškių* k. *KKM*, 1966 m. S. Kaštauno nuotr.; *Vėlaičių* k. *KKM*, GEK 16361/1-2, 1996 m. S. Kaštauno nuotr.; *Žutautų* k. *LII*, 51372, 1973 m. V. Miliaus nuotr.

¹⁵Neišlikusios Marijos Maloningosios skulptūros: *Gaudučių* k. *KKM*, IF 1498, 1967 m. S. Kaštauno nuotr.; *Grabšyčių* k. *KKM*, GEK 15994, 1981 m. Ž. Vaivadienės nuotr.; *Kūlupėnų–Medsėdžių* k. *KKM*, GEK 13235/1, 1967 m. S. Kaštauno nuotr.; *Laumalės* k. *KKM*, GEK 20691, 1966 m. S. Kaštauno nuotr.; *Nausodžio* k. *KKM*, GEK 13189, 1966 m. S. Kaštauno nuotr.; *Raguviškių* k. *KKM*, IF, 1966 m. S. Kaštauno nuotr.; *Sauserių* k. *KKM*, GEK 13161/1, 1967 m. S. Kaštauno nuotr.; *Vėlaičių* k. *KKM*, GEK 16361/1, 1966 m. S. Kaštauno nuotr.; *Žutautų* k. žr.: Končius I. Žemaičių padangės kryžių ir koplytelių statistika, *Soter*, 1934, nr. 2, p. 162.

¹⁶Neišlikusios Marijos Sopolingosios skulptūros: *Anužių* k. *KKM*, 1986 m. J. Kanarsko nuotr.; *Asteikių* k. *KKM*, 1981 m. Ž. Vaivadienės nuotr.; *Budrių* k. *KKM*, IF 1455, 1966 m. J. Mickevičiaus nuotr.; *Dauginčių* k. *KKM*, GEK 13163/1, 1968 m. S. Kaštauno nuotr.; *Gaudučių* k., *KKM*, IF 1498, 1968 m. S. Kaštauno nuotr.; *Kartenos* mstl., *KKM*, GEK 16354/1, 1966 m. S. Kaštauno nuotr.; *Laumalės* k. *KKM*, GEK 20691, 1966 m. S. Kaštauno nuotr.; *Raguviškių* k. *KKM*, GEK 20999, 16001/1, 1966 m. S. Kaštauno, 1981 m. Ž. Vaivadienės nuotr.

ginčių k., sav. P. Šiaulienė)¹⁷, Lurdo Marijos (Kūlpėnų k., sav. M. Venskienė), Marijos su kūdikiu (*Asteikių* k., buv. Budrių sodyba; Dauginčių senkapiai)¹⁸, Dangaus Karalienės (*Prystovų* senkapiai)¹⁹ siužetai. Jų populiarumas gana skirtingas – daugiausia būta Sopulingosios ir Marijos Maloningosios statulų. Šių siužetų skulptūros stovėjo įvairiose vietose pastatytuose paminkluose: Marija Maloningoji dažnesnė namų aplinkoje – šalia sodybų, šventoriuose, pakelėse, Sopulingoji Dievo Motina ir Pietos skulptūrinė grupė – kiek labiau paplitusios senkapiuose ir kapinėse.

Įvairių Švč. Mergelės Marijos siužetų vaizdavimas Kartenos krašto kopyltėlėse yra tradicinis, kurtas laikantis krikščioniškos ikonografijos kanonų²⁰: Sopulingoji vaizduojama stovinti, kartais kiek pakreipta į dešinę pusę galvute (*Asteikių* senkapiai; Nausodžio k.), maldai sudėtomis, sunertomis ar sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis (*Anužių*, *Asteikių* senkapiai; Sauserių k.), dažnai su vienu (Sauserių k.; *Gaudučių*, *Laumalės* senkapiai); Kartenos mstl., sav. Liaudanskai) ar 7 į širdį susmigusiais durklais (*Raguviškių* senkapiai). Šventosios galvą gaubia šydas, kartais uždedama karūna (2, 5 pav.).

2 pav. Marija Sopulingoji, Marija Maloningoji, pamynusi žaltį. Kretingos r., Žalgirio apyl., Laumalės senkapiai. KKM, GEK 20691. 1966 m. S. Kaštauno nuotr.

3 pav. Marija su kūdikiu ir angelais. Kretingos r., Kūlpėnų apyl., *Asteikių* k., sav. Budriai. KKM, GEK 20694. 1966 m. S. Kaštauno nuotr.

¹⁷Neišlikusi Pietos skulptūrinė grupė – Raguviškių k. KKM, 1966 m. S. Kaštauno nuotr.

¹⁸Neišlikusi Marijos su kūdikiu skulptūra – *Asteikių* k. KKM, GEK 20694, 1966 m. S. Kaštauno nuotr.

¹⁹Neišlikusi Dangaus Karalienės skulptūra – *Prystovų* k. KKM, GEK 16359/1, 1968 m. S. Kaštauno nuotr.

²⁰Urbonienė S. Švč. Mergelė Marija tradicinėje lietuvių liaudies skulptūroje ir papročiuose, *Liaudies kultūra*, 1998, nr. 4, p. 26; Mikėnaitė A. Lietuvių liaudies tradicinė skulptūra, *Liaudies kultūra*, 1995, nr. 1, p. 5–17.

Maloningosios siužetas išsiskiria Marijos poza – ji vaizduojama žemyn nuleistomis rankomis (*Raguviškių* senkapiai; *Nausodžio* k.), iš delnų sklindančiais spinduliais – jos teikiamų malonių ir prašymų išsipildymo, taurumo simboliais (*Gaudučių*, *Laumalės* senkapiai; *Mikoliškių* kapinės; *Asteikių* k., buv. S. Macienės sodyba). Siužetas neretai papildomas Mariją vaizduojant pamynus žaltį (*Laumalės*, *Raguviškių*, *Dauginčių* senkapiai; *Mikoliškių* kapinės; *Asteikių*, *Sauserių* k.) (2, 5 pav.). Panaši į Mariją Maloningąją yra stebuklinga laikomos Lurdo Marijos skulptūrėlės Kūlupėnų pakelės koplytėlėje išvaizda (sav. M. Venskienė), šventoji vaizduojama sudėtomis maldai rankomis, ant kurių kabo rožančius.

Medinės Marijos su kūdikiu skulptūros Kartenos valsčiaus koplytėlėse retos, tačiau išsiskiria didinga Marijos, laikančios ant rankų kūdikėlį Jėzų, figūra. Marija vaizduojama stovinti, galvą dengiantis šydas vainikuojamas karūna su žvaigždučiu nimbu (*Asteikių* k., buv. Budrių sodyba (3 pav.); *Dauginčių* senkapiai). Šio siužeto statulų naujose ar atstatytose koplytėlėse (*Aleksandravo* k.; *Dyburių*, *Sakuočių* senkapiai) aptinkama ir gipsinių, kaip ir gipsinių Marijos Maloningosios bei Lurdo Marijos statulėlių (*Kartenos* mstl.; *Aleksandravo* k.; *Budrių* k. šventorius; *Laumalės*, *Raguviškių* senkapiai).

Viena labiausiai Lietuvos memorialiniuose paminkluose paplitusių grupinių Marijos ir Kristaus skulptūrinių kompozicijų – *Pieta*²¹, vaizduojanti Švč. M. Marijos kančios kulminaciją, Kartenos valsčiaus koplytėlėse reta (*Dauginčių* k., sav. P. Šiaulienė; *Raguviškių* senkapiai). Šiose skulptūrėlėse Marija vaizduojama sėdinti, ant kelių laikanti sumažintų kūno proporcijų Kristų. Šventajai ant galvos uždėta karališka karūna.

Švč. Mergelės Marijos statulos dažnai būdavo lydimos 2 ar didesnio būrio angeliukų skulptūrėlių (net 6 angelai kryžkelės koplytėlėje prie Sopulingosios Marijos skulptūros *Sakuočių* k.). Angeliukai dažniausiai komponuoti šalia Marijos Maloningosios skulptūrų (*Kūlupėnų* k., sav. M. Venskienė; *Sauserių* k.), nors kartais papildė ir Pietos, Sopulingosios ar Dievo Motinos siužetą (*Asteikių* senkapiai; *Asteikių* k., buv. Budrių sodyba (3 pav.).

Antra pagal įvairovę tema yra Kristaus vaizdavimas. Be įprasto stilizuoto kryželio, statomo paminklo viduje ar pritvirtinamo kur nors išorėje, koplytėlėse buvo statomos ir detaliau pavaizduotos

4 pav. Kristus Nazarietis. Kretingos r., Kartenos mstl. kapinės. KKM, GEK 9751. 1966 m. S. Kaštauno nuotr.

²¹Urbonienė S. Švč. Mergelė Marija tradicinėje lietuvių liaudies skulptūroje ir papročiuose, *Liaudies kultūra*, 1998, nr. 4, p. 26.

Nukryžiuotojo skulptūros (Dauginčių k., sav. P. Šiaulienė; *Kūlupėnų k.*, sav. D. Drakšienė; Sauserių k.; *Gaudučių* (5 pav.), *Prystovų* senkapiai)²². Buvo užfiksuotos ir pavienės Jėzaus Nazariečio (*Kartenos* mstl. kapinės (4 pav.)²³, Jėzaus prirakinto prie stulpo (Asteikių k.), Švč. Jėzaus Širdies (Sauserių, *Dauginčių k.*)²⁴, sėdinčio Kristaus (*Kūlupėnų–Medsėdžių k.*, buv. O. Pleibienės sodyba)²⁵ skulptūros. Palyginti su įvairių siužetų Marijos skulptūrų kiekiu, Kristaus atvaizdų Kartenos krašto koplytėlėse būta nedaug.

Senosiose Kartenos valsčiaus koplytėlėse buvo galima rasti ir pavienių įvairių vardų šventųjų skulptūrų. Jose būta ir tokių populiarių kaip Jono Nepomuko (*Kūlupėnų k.*, buv. D. Drakšienės)²⁶, šv. Juozapo su kūdikėliu Jėzumi ant rankų (Nausodžio k.), keliautoju, sergančiųjų globėjo šv. Roko, rodančio savo žaizdas (Dauginčių k., sav. P. Šiaulienė; *Gaudučių* (5 pav.), *Prystovų* senkapiai; *Žutautų k.*)²⁷, nuo ugnies saugančios šv. Agotos su kepalėliu duonos (*Asteikių k.*, buv. S. Macienės sodyba; *Kūlupėnų–Medsėdžių k.*, buv. O. Pleibienės sodyba)²⁸, nuo staigios mirties saugančios šv. Barbaros su taure ir kardu rankose (*Dauginčių* senkapiai)²⁹ ir retesnių vardų šventųjų – šv. Rozalijos, sergančiųjų maru globėjos (*Žutautų k.*)³⁰, šv. Mortos, namų šeimininkių globėjos (*Gaudučių* senkapiai (5 pav.)³¹, suklupusios po kryžiumi šv. Marijos Magdalenos (*Kūlupėnų–Medsėdžių k.*, buv. O. Pleibienės sodyba; *Gaudučių* senkapiai (5 pav.)³²,

5 pav. *Gaudučių* senkapių koplytėlės skulptūros – Marija Sopulingoji, Nukryžiuotasis, šv. Marija Magdalena, šv. Morta, Marija Maloningoji ir šv. Rokas (XIX a. pab.). Kretingos r., Kartenos apyl. KKM, 1498. 1968 m. S. Kaštauno nuotr.

²²Neišlikusios Nukryžiuotojo skulptūros: *Gaudučių k.*, KKM, IF 1498, 1966 m. S. Kaštauno nuotr.; *Kūlupėnų k.* KKM, 1984 m. J. Kanarsko nuotr.; *Prystovų k.* KKM, 16359/1, 1968 m. S. Kaštauno nuotr.

²³Neišlikusi Jėzaus Nazariečio skulptūra – Kartenos mstl. KKM, GEK 9751.

²⁴Neišlikusi Jėzaus širdies skulptūra – *Dauginčių k.* KKM, GEK 13163/1, 1968 m.

²⁵Neišlikusi sėdinčio Kristaus skulptūra – *Kūlupėnų–Medsėdžių k.* KKM, GEK 13235/1, 1967 m. S. Kaštauno nuotr.

²⁶Neišlikusi Jono Nepomuko skulptūrėlė – *Kūlupėnų k.* KKM, 1984 m. J. Kanarsko nuotr.

²⁷Neišlikusios šv. Roko skulptūrėlės: *Gaudučių k.* KKM, IF 1498, S. Kaštauno nuotr.; *Prystovų k.* KKM, GEK 163359/1, 1968 m. S. Kaštauno nuotr.; *Žutautų*

tų k. žr.: Končius I. Žemaičių padangės kryžių ir koplytelių statistika, *Soter*, 1934, nr. 2, p. 162.

²⁸Neišlikusios šv. Agotos skulptūros: *Asteikių k.* KKM, 1984 m. J. Kanarsko nuotr.; *Kūlupėnų–Medsėdžių k.* buvusi O. Pleibienės sodyba KKM, GEK 13235/1, 1967 m. S. Kaštauno nuotr.

²⁹Neišlikusi šv. Barbaros skulptūra – *Dauginčių k.* KKM, GEK 13163/1, 1968 m. S. Kaštauno nuotr.

³⁰Neišlikusi šv. Rozalijos skulptūra – *Žutautų k.* žr.: Končius I. Žemaičių padangės kryžių ir koplytelių statistika, *Soter*, 1934, nr. 2, p. 162.

³¹Neišlikusi šv. Mortos skulptūra – *Gaudučių k.* KKM, IF 1498, S. Kaštauno nuotr.

³²Neišlikusios Marijos Magdalenos skulptūros: *Gaudučių k.* KKM, IF 1498, S. Kaštauno nuotr.; *Kūlupėnų–Medsėdžių k.* KKM, GEK 13235/1, 1967 m. S. Kaštauno nuotr.

šv. Pranciškaus stigmatizacijos (*Sakuočių senkapiai; Mikoliškių kapinės*)³³ skulptūrų. Apmaudu, kad daugumos šių skulptūrų vardai ir atvaizdai yra žinomi tik iš archyvinių nuotraukų.

Kartenos valsčiaus senųjų ir naujų koplytelių architektūra

Buvęs Kartenos valsčius smulkiosios memorialinės architektūros tyrinėtojiui įdomus tiek išlikusių senųjų, tiek naujai pastatytų paminklų gausa. 2002 m. vasarą vykusios ekspedicijos metu nebuvo siekta sudaryti detalų išlikusių senųjų ir naujai pastatytų paminklų sąrašą, tačiau naudojantis archyvine bei lauko tyrimų metu surinkta medžiaga buvo aprėpta ir apžvelgta gana plati čia užfiksuotų koplytelių chronologinė įvairovė. Ja remiantis galima pateikti ne tik turtingą šios rūšies paminklų architektūros panoramą, bet ir atskleisti koplytelių statymo tradicijos gyvybingumą Kartenos apylinkėse šiandien.

Remiantis žinomomis koplytelių pastatymo datomis³⁴ bei archyvinių ir ekspedicijos metu padarytų koplytelių nuotraukų palyginimu galima teigti, kad vienos iš seniausių Kartenos apylinkėse išlikusių koplytelių yra: Kartenos kapinių (XIX a. 9 dešimtmetis) (6 pav.), Gaudučių senkapių (XIX a. pabaiga), Budrių šventoriaus (XX a. pradžia) (7 pav.), Kūlupėnų k. (XX a. I pusė, sav. D. Drakšienė) koplytėlės. Senos yra ir Asteikių (1959 m.), Dauginčių senkapių (XX a. pradžia ir 1947 m.), Budrių kapinių (apie 1950 m., sav. Laurinkai) koplytėlės. Jos išlaikė daugiausia nepakitusių savo pirminės išvaizdos bruožų.

Nemaža koplytelių pastaraisiais dešimtmečiais buvo restauruotos ar atstatytos anksčiau buvusių paminklų vietose – tai Anužių, Dyburių, Laumalės, Prystovų senkapių; Nausodžio, Sakuočių, Sauserių, Rubulių k., Raguviškių kapinių (9 pav.) koplytėlės. Daugumos naujųjų koplytelių išvaizda nepanaši į buvusiąją, tačiau kai kurioms jų buvo bandyta suteikti pirmtakių bruožų ar išlaikyti bent šiek tiek panašų į buvusį tūrio sprendimą ar fasado kompoziciją (Anužių, Laumalės, Raguviškių senkapiai (8, 9 pav.); Sakuočių k. ir kt.).

Remiantis turimais pastatelių matmenimis galima teigti, kad senųjų Kartenos valsčiaus koplytelių vidutinis aukš-

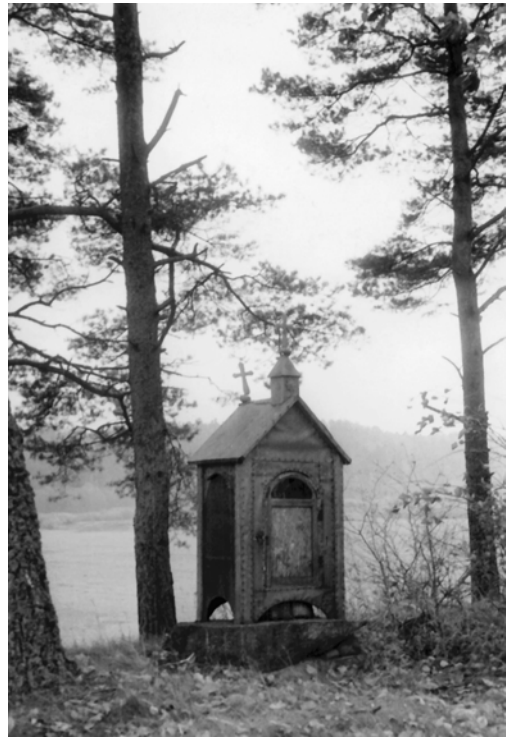

6 pav. Kartenos mstl. kapinių koplytėlė (XIX a. 9 dešimtmetis). Kretingos r. 2002 m. V. Miliaus nuotr.

³³Neišlikusios šv. Pranciškaus skulptūros: ČDM, 11568, L. Kazoko nuotr.; Končius I. Žemaičių padangės kryžių ir koplytelių statistika, *Soter*, 1934, nr. 2, p. 161.

³⁴*Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas*, Vilnius, 1973, p. 659–673; *Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašas*, d. 2, Vilnius, 1993, p. 438–441; Končius I. Žemaičių padangės kryžių ir koplytelių statistika, *Soter*, 1934, nr. 2, p. 161–163.

7 pav. Koplytėlė Budrių
bažnyčios šventoriuje
(XX a. pr.). Kretingos r.,
Žalgirio apyl. 2002 m.
I. Burinskaitės nuotr.

8 pav. Senoji
Raguviškių senkapių
koplytėlė (XX a. pr.).
Kretingos r.,
Žalgirio apyl. KKM,
GEK 20998. 1966 m.
S. Kaštauno nuotr.

9 pav. Naujoji
Raguviškių senkapių
koplytėlė (1999 m.).
Kretingos r.,
Žalgirio apyl. 2002 m.
I. Burinskaitės nuotr.

tis buvo apie 190 (nuo 158 iki 332) cm, vidutinis plotis – 90 (nuo 48 iki 184) cm, o ilgis – 100 (nuo 66 iki 187) cm. Šiuolaikinių pastatėlių proporcijų vidurkis: h – 170 (nuo 107 iki 250) cm, plotis – 80 (nuo 46 iki 99) cm, ilgis – 90 (nuo 59 iki 117) cm. Tad koplytėlių tūrių matmenų įvairovė buvo ir tebėra gana didelė, tačiau vidurkis išlieka mažai pakitęs. Retai kada koplytėlės būdavo statomos tiesiog ant žemės, be jokių pamatų. Dažniausiai jais tapdavo dideli akmenys arba jų krūvos. Dar ir dabar paplitusi nuomonė, kad geriausias pamatas koplytėlei yra akmeninis, teigiama, kad: „Marijai plytos nepritinka, Marija ant akmens pasirodė“³⁵. Tačiau, ypač naujųjų koplytėlių cokoliui, dažniausiai naudojamas plytų mūras, betonas.

Paprastai koplytėlės yra karkasinės konstrukcijos, sukaltos iš lentų ir dailylenčių (žemaičiai jas vadina pieromis ir antpieromis), kurios turėjo ne tik praktinę, bet ir dekoratyvinę paskirtį. Meistras Antanas Rudelis iš Kartenos, padirbęs nemažai naujų koplytėlių (Kartenos mstl., Žadeikių k., Rubulių k., Ginteliškės k.) pasakojo, kad koplytėles dažnai daro iš eglės medienos, o labiau drėgmės veikiamas dalis – iš ažuolo³⁶. Tačiau šiuo metu neretai naudojamos ir pigesnės medžiagos – medžio drožlių plokštė, storas kartonas, metalo konstrukcijos (Aleksandravo k., sav. ir autorius Z. Šimkus, 2001 m.; Aleksandravo k., sav. S. Gaudiešienė, 2000 m.). Medinė stogo danga keičiama skarda, kuria neretai apkalamos ne tik labiausiai pūvančios dalys, bet ir visas pastatėlis, pasitaiko ir bitumine stogo danga dengtų koplytėlių (Raguviškių senkapių, Mikoliškių kapinių koplytėlės). Naujos medžiagos keičia ne tik koplytėlių architektūrinę išvaizdą, bet ir paties pastato estetinio vaizdo suvokimą. Pastebima koplytėlių architektūrinių sprendimų įvairovės mažėjimo ir meninio skonio prastėjimo tendencija, kuri ypač atsiskleidžia lyginant senąsias ir naujas koplytėles.

Senujų Kartenos valsčiaus koplytėlių architektūrinių sprendimų įvairovė nebuvo labai didelė. Čia buvo paplitusios vienaaukščio tūrio, stačiakampio plano koplytėlės, kurios skyrėsi stogelių forma ir fasadų kompozicija. Populiariausios buvo koplytėlės dvišlaičiais (Anužių, *Raguviškių* senkapiai (8 pav.), Kartenos, *Mikoliškių* kapinės, Budrių šventorius (7 pav.), Budrių k., buv. J. Kentros ūkis (1 pav.) ir kt.) ir trišlaičiais (Asteikių senkapiai, *Dauginčių*, *Sauserių* (10 pav.), *Nausodžio* k. ir kt.) stogeliais, formuojančiais vieną atvirą stogo plokštumą – frontoną, kuris dažniausiai buvo paremiamas dviem profiliuotomis kolonėlėmis, ir taip padaromas atviras prieangis – „klauptas“. Būdingas Kretingos krašto koplytėlių su prieangiais dekoratyvinis elementas, paplitęs ir Kartenos valsčiaus koplytėlėse, buvo neaukštos tvorelės, jungiančios kolonėles su šoninėmis koplytėlių sienelėmis³⁷ (11 pav.). Kartais buvo taikoma ir plokščia fasado kompozicija. Tuomet koplytėlės vaizdą pagyvindavo ant stogo kraigo virš pagrindinio fasado kylantis bokštelis ar kraigo centre įkomponuota aštri smailė (Budrių šventorius (7 pav.), *Mikoliškių* kapinės, *Raguviškių* senkapiai (8 pav.). Šių pastatėlių tūriai nebuvo dideli. Koplytėlės dažniausiai turėdavo tik vieną langelį ar atvirą angą pagrindiniame fasade, todėl nepasižymėjo ir juose stovinčių skulptūrėlių gausa.

³⁵ Pasakojo Anastazija Tamošaitienė, 65 m. ir Agnietė Danilevičienė, 63 m., gyv. Kartenos mstl. Užrašė Ilona Burinskaitė 2002 m. LII, b. 2222, apr. 42, p. 20.

³⁶ Pasakojo Antanas Rudelis, 44 m., gyv. Kartenos mstl. Užrašė Ilona Burinskaitė 2002 m. LII, b. 2222, apr. 46, p. 22.

³⁷ Burinskaitė I. Lietuvių liaudies medinės koplytėlės, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 16, Vilnius, 2000, p. 322.

10 pav. Kopylytėlės trišlaičiu stogeliu nugarinis fasadas (XX a. 5 dešimtmetis). Kretingos r., Kartenos apyl., Sauserių k. KKM. 1984 m. J. Kanarsko nuotr.

Nesudėtingo architektūrinio sprendimo ir paprastos tūrių konstrukcijos, stačiakampio plano, dvišlaičiais stogais kopylytėlės su kolonėlėmis pagrindiniame fasade lieka populiarios ir naujai statomų bei atstatomų šios rūšies paminklų formos (Kartenos mstl. 1989 m., sav. A. ir B. Rudeliai; Žadeikių k. 1995 m., sav. S. Vaizbonienė, autorius A. Rudelis (12 pav.); Aleksandravo k. 1990 m., sav. D. Joneckienė, autorius B. Joneckis; Aleksandravo k. 1993 m., sav. V. Domarkienė, autorius B. Joneckis; Dauginčių k. apie 1980 m., sav. P. Šiaulienė, autorius I. Budrys). Savitumo ir įvairovės joms suteikia minėtų autorių braižas: skirtingas pastato dalių proporcijų jutimas, naudojamos medžiagos bei dekoratyvinės-meninės priemonės. Taip pat svarbus ir individualus savininkų skonis bei poreikiai: pageidavimas turėti pačių sugalvotą, kažkur matytą ar meistro pasiūlytos formos paminklą.

Artimos minėtosioms yra stačiakampio plano kopylytėlės, kurių nugarinė sienelė būdavo užbaigta trisieniu. Tokiu būdu formuojama savotiška daugiakampiu stogeliu dengta apsidė, kurią dar labiau akcentuoja stogo kraigų sankirtoje pritvirtintas geležinis kryželis (Gaudučių, *Prystovų* senkapiai (13 pav.). Pagrindiniai šių kopylytėlių fasadai taip pat

11 pav. Tvoarelės – būdingas Kartenos valsčiaus kopylytėlių elementas. Kretingos r., Kartenos mstl. kapinės. LII, ES 6206. 1957 m. V. Miliaus nuotr.

būdavo įgilinti: juose įkomponuojamas langelis-durys, statomos kolonėlės, daromi gilūs prieangiai. Koplytelių su apsidėmis turi ai šiek tiek didesni, jų sandara artima koplyčioms³⁸. Tai yra nykstanti koplytelių forma, šiuolaikinių meistrų nenaudojama.

Koplytėlės kryžminiais stogeliais, su langeliais visuose 4 fasaduose Kartenos valsčiuje buvo retos (Kartenos kapinės (6 pav.). Populiariesnė vadinamoji „T“ raidės pavidalo stogelių forma (14 pav.). Šios koplytėlės pasižymėjo plokščia fasadų kompozicija, i tris puses atvirais, frontonais akcentuotais fasadais (Kūlupėnų k., sav. D. Drakšienė; Kūlupėnų k., sav. M. Venskienė; *Kūlupėnų–Medsėdžių k.*, buv. O. Pleibienės; Nausodžio k.). Nišų gausa leisdavo juse patalpinti daugiau šventųjų skulptūrėlių, tačiau ši galimybė ne visuomet būdavo išnaudojama. Kryžminiais arba „T“ stogais dengtų koplytelių yra pastatoma ir šiais laikais, tačiau jų sprendimų architektoniškumas, vidaus erdvės skaidymo galimybės teikiamas talpumas bei įdomesnė išvaizda meistrų dar mažai išnaudojama (Kartenos mstl. 1999 m., sav. A. Viluckienė, autorius A. Rudelis (15 pav.); Kartenos mstl. 1991 m., sav. A. Tamošaitienė ir A. Danilevičienė, autorius J. Butkus; Aleksandravo k. 2001 m., sav. ir autorius Z. Šimkus; Sauserių k. 1997 m.).

Stačiakampio plano koplytelių su piramidės formos stogeliais Kartenos valsčiuje žinoma vos keletas – tai Dauginčių k. koplytėlė ir Budrių kapinių koplytėlė, priklausanti Laurinkams. Pastarosios architektūrinis sprendimas yra originalus ir netipiškas (autorius A. Laurinkus, XX a. vidurys). Koplytėlė yra stačiakampio plano, su vienomis didelėmis durelėmis-langu, 4 kampuose pastatytos kolonėlės, kurios formuoja įgilintus fasadus. Ši koplytėlė išsiskiria architektūrinių bei dekoratyvinių elementų traktavimo detalumu – kolonėlės turi stilizuotas bazines ir kapitelius, platus pastogės karnizas suskaidytas keliomis juostomis, tarsi formuojant lygų ir tekintais lašukais papuoštą frizą. Dauginčių kaimo koplytėlė daug paprastesnė – ji pakelta ant mūrinio cokolio, didžiąją plokščių fasadų plokštumos dalį užima stačiakampiai langai.

Atskirai norėtusi paminėti dar vieną, deja, jau neišlikusią, originalaus architektūrinio sprendimo koplytėlę, stovėjusią Žutautų kaimo centre (16 pav.). Šis pastatėlis buvo stačiakampio plano, dvišlaičiu stogeliu, originalus įgilinto šoninio pagrindinio fasado sprendimu.

12 pav. Nauja koplytėlė dvišlaičiu stogeliu (1995 m.). Kretingos r., Kartenos apyl., Žadeikių k., sav. S. Vaizbonienė, autorius A. Rudelis. 2002 m. I. Burinskaitės nuotr.

³⁸Jankevičienė A. *Lietuvos medinė sakralinė architektūra*, Vilnius, 1998, p. 240–286.

13 pav. Kopyltėlė su apside. Kretingos r., Kūlupėnų apyl., Prystovų k. KKM. 1987 m. J. Kanarsko nuotr.

14 pav. Kopyltėlė „T“ raidės formos stogeliu. Kretingos r., Kūlupėnų apyl., Kūlupėnų k., sav. M. Venskienė. 2002 m. I. Burinskaitės nuotr.

15 pav. Kopyltėlė kryžminių stogeliu (1999 m.). Kretingos mstl., sav. A. Viluckienė, autorius A. Rudelis. 2002 m. I. Burinskaitės nuotr.

Koplytėlė atrodė tarsi sudurta iš trijų atskirų dalių. Joje stovėjo šv. Roko, šv. Rozalijos ir Švč. Mergelės Marijos skulptūros. Koplytėlė nuvirto 1967 m. audros metu³⁹.

Apibendrinant senųjų ir naujų Kartenos valsčiaus koplytėlių architektūros apžvalgą reikia pažymėti, kad naujuosiuose statiniuose pastebimas ryškus architektūrinių sprendimų įvairovės mažėjimas. Daugiau dėmesio skiriama išorinei pastato raiškai – dekoratyvinėms priemonėms (ypač spalvai), nei koplytėlės kaip statinio savitumui. Įvairių meistrų architektūriniai sprendimai labai panašūs, tesiskiriantys autoriaus naudojamomis medžiagomis ir apdailos priemonėmis bei pastatui suteikiamomis proporcijomis.

Išvados

1. Kartenos valsčiuje koplytėlės gausiau buvo paplitusios pakelėse, kapinių ir senkapių paminkluose, nei gyvenamojoje aplinkoje. XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje naujosios koplytėlės daugiau statomos sodybose, kaip privatūs atskirų šeimų paminklai. Jos plinta įvairesnėje aplinkoje: kapinėse, senkapiuose, pakelėse, nes statomi nauji paminklai neišlikusių vietose.

2. Šio krašto senosiose koplytėlėse buvo statomos šventųjų Roko, Juozapo, Pranciškaus, Kristaus Nazariečio, Jono Nepomuko, Barbaros, Mortos, Magdalenos, Rozalijos, Agotos skulptūros, tačiau pirmenybė teikta įvairioms Švč. Mergelės Marijos (Maloningosios, Sopulingosios, Dievo Motinos) temoms. Naujose koplytėlėse pastebimas ryšio tarp paminklo pastatymo intencijos ir ją išreiškiančių skulptūros siužetų įvairovės nykimas. Siužetų įvairovė skurdi – vyrauja gipsinės Marijos Maloningosios statulos.

3. Kartenos valsčiuje labiausiai buvo paplitusios stačiakampio plano koplytėlės, dengtos, „T“ raidės pavidalo, dvišlaičiais ir trišlaičiais stogeliais. Populiari fasado kompozicija – gilus, kolonėlėmis paryškintas prieangis su būdingomis tvorėlėmis tarp sienelių ir kolonų. Naujųjų koplytėlių architektūrinių sprendimų įvairovė nedidelė. Vyrauja dvišlaitė stogelio forma ir įgilinta fasadų kompozicija.

16 pav. *Neišlikusi Žutautų kaimo koplytėlė. Kretingos r., Žalgirio apyl. KKM, IF 1494. 1967 m. J. Mickevičiaus nuotr.*

³⁹Končius I. Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika, *Soter*, 1934, nr. 2, p. 162; Žutautų k. *KKM*, 1494, 1967 m. J. Mickevičiaus nuotr.; *LII*, 51372, 1973 m. V. Miliaus nuotr.

Literatūra ir šaltiniai

- Burinskaitė I. Lietuvių liaudies medinės koplytėlės, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2000, t. 16, p. 299–345.
- Končius I. Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika, *Soter*, 1934, nr. 2, p. 143–168.
- Milius V. Lietuvių kryžių ir koplytėlių statymo priežastys, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, Vilnius, t. 15, 1995, p. 294–302.
- Mikėnaitė A. Lietuvių liaudies tradicinė skulptūra, *Liaudies kultūra*, 1995, nr. 1, p. 5–17.
- Počiulpaite A. Tautodailės siužetai, personažai, jų vaizdavimas, *Liaudies kultūra*, 1992, nr. 3, p. 43–46.
- Urbonienė S. Švč. Mergelė Marija tradicinėje lietuvių liaudies skulptūroje ir papročiuose, *Liaudies kultūra*, 1998, nr. 4, p. 25–34.
- Urbonienė S. Tradicinės lietuvių liaudies skulptūros siužetų pasiskirstymas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2002, t. XXI, p. 107–126.
- Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas*, Vilnius, 1973.
- Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašas*, II dalis, Vilnius, 1993.

Straipsnio rankraštis įteiktas 2002 10 18, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2006 06 25, skelbti parengtas 2010 03 29.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Kartena“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Virginijus Jocys*).

Straipsnio kalbos redaktoriai *Grażina Indrišiūnienė*, *Albinas Masaitis*, korektorė *Rasa Kašėtienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (tam skirtuose leidinio skyriuose):

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data) .